

Юлія Шлапак,

провід. ред.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Україна, Київ

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК (ПОСІБНИК): СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

У праці зроблено спробу проаналізувати стан і перспективи стосовно складання і видання е-підручників (е-посібників) в Україні. Оскільки покращенню навчального процесу сприяють інформаційні технології, зокрема електронні підручники (електронні посібники), створення і використання яких є актуальним для сучасної школи. Однак нині в Україні економічна й технологічна ситуація така, що вибір засобів залежить не стільки від інформаційного та педагогічного потенціалу, скільки від їх вартості та розповсюдженості. Також зроблено порівняльний аналіз ситуації щодо видання е-підручників (посібників) в Україні на сьогодні та трьома роками раніше.

Ключові слова: е-підручник (е-посібник), мережеві технології, мультимедіа, текстовий режим, звуковий режим, анімація.

Підручники завжди були невід'ємним компонентом усього навчального процесу. У загальній системі засобів навчання вони є серед іншого основним джерелом отримання нових знань. Видатний чеський педагог Я. Коменський про підручник сказав, що він є найголовнішим засобом навчання з усієї системи засобів (навчання). Тому серед усього різноманіття літератури підручник є першим і найважливішим джерелом знань для учнів, і його треба розглядати як один з основних компонентів навчального процесу.

Підручник має відповідати сучасному рівню науки, забезпечувати потреби національного виховання, зв'язок теорії з практикою. Застосування ж комп'ютерів в освіті спричинило появу нової генерації інформаційних освітніх технологій, що дало можливість підвищити якість навчання, започаткувати нові засоби виховного впливу, ефективніше взаємодіяти педагогам і студентам із сучасною технікою. Упровадження комп'ютера у сферу освіти стало початком революційного перетворення традиційних методів і технологій навчання дітей та усієї галузі освіти. Удосконаленню навчального процесу сприяють інформаційні технології,

зокрема електронні підручники (посібники), створення і використання яких є актуальним для сучасної школи.

Проблеми теорії та практики створення електронних підручників (посібників) досліджували українські й зарубіжні вчені, зокрема Л. Гризун, М. Беляєв, В. Вимятін, С. Григор'єв, Ю. Дреус, С. Сисоєва, О. Шмегера, О. Жосан.

Електронні навчальні видання із соціально-гуманітарних дисциплін аналізували К. Блінова, О. Кириллов, Н. Самаріна, О. Штомпель і Л. Штомпель та ін.

Останнім часом питанням упровадження в навчальний процес електронних технологій, зокрема й різним аспектам організації і використання електронних підручників (посібників), приділялася наукова увага таких дослідників, як В. Волинський, О. Гриценчук, І. Кузбит, В. Мадзігон.

Основним етапам розробки е-підручників (е-посібників) присвячено праці І. Стрмила, у яких також обґрунтовано їхню структуру.

Отже, на допомогу сучасному навчальному процесу прийшов новий вид навчальної літератури – електронне навчальне видання. На сьогодні не існує єдиного підходу до класифікації електронних засобів навчального призначення і визначеності з термінологією в цій сфері [12]. Тому автор у цій статті не розділятиме поняття «е-підручник» і «е-посібник».

Враховуючи також відсутність єдиних стандартів методики підготовки таких електронних засобів навчання, їх програмного забезпечення, процес створення е-підручників (е-посібників) є досить непростим.

Учені ж вважають, що кожний е-посібник (е-підручник), незалежно від його змістового наповнення й типології, має відповідати певним вимогам: оптимальному забезпеченню взаємодії оператора з комп'ютером; досягненню мети й завдань навчання; адаптації до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання; проблемній подачі матеріалу завдань; спрямованості на інтенсивне керування процесом пізнання. Крім того, при застосуванні е-посібників необхідно враховувати такі чинники: ступінь відповідності інформаційного й технологічного забезпечення посібника навчальній програмі з певного предмета; позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування в дітей знань і вмінь більш високого рівня; варіативність індивідуалізованих та диференційованих навчальних завдань; інтенсивність використання інноваційних методів навчання [1].

Розроблення сучасних електронних підручників має ґрунтуватися на таких принципах:

- відображення інформації з використанням різних даних: тексту, графіки, аудіо, відео, анімації (мультиплікації);
- забезпечення можливостей пошуку і вибору довідкової інформації;
- об'єктивність та різнобічність системи контролю знань;
- можливість інтерактивного зв'язку учня з учителем за допомогою мережевих технологій [7].

Сучасні е-підручники (е-посібники) розробляються за допомогою технології мультимедіа, що виникла на початку 90-х років ХХ ст. на стику багатьох галузей знань. У світі спостерігається тенденція до більш широкого використання комп'ютерних технологій для навчання та розвитку. При цьому велику увагу, на думку вчених, треба приділяти проектуванню інтерфейсів, створенню інтегрованого розвивального предметного середовища, де е-підручник (е-посібник) найбільш природно поєднуються з іншими дидактичними засобами й методами. Потрібно також розуміти особливості психології розроблення дитячих навчальних програм і їх відмінність від комерційних комп'ютерних ігор [1].

Основною проблемою використання е-підручників (е-посібників) є складність читання великих текстів. Для розв'язання цієї проблеми підручники містять текстовий і звуковий режими навчання. Текстовий режим можна вважати вдосконаленим аналогом книги, а звуковий – аналогом добре проілюстрованої лекції або навчального відеофільму. Обидва вони є різними способами відображення навчального матеріалу.

У текстовому режимі матеріал ілюструється схемами, графіками, діаграмами, картами, фотографіями, анімацією і відео. У звуковому режимі відтворюється дикторський текст, який супроводжується озвученими слайд-шоу (послідовна зміна ілюстрацій). Відображений матеріал покликаний концентрувати увагу користувача на найважливіших думках автора. Поєднання візуальної й аудіоінформації значно поліпшує ефективність навчання. Узгодженість режимів навчання дає змогу оперативно переходити від одного до іншого без втрати контексту.

Накопичення матеріалів для наповнення е-підручників з повноцінного навчального курсу може тривати роками. Насамперед це електронні тексти викладача, які він створює, готуючись до заняття. Потім відскановані матеріали з різних видань, що використовуються в навчальному процесі. Також матеріали з Інтернету. Крім того, індивідуальні праці студентів, які наповнюють електронний підручник (електронний посібник) уже під час використання в навчальному процесі.

Е-підручник (е-посібник) максимально полегшує розуміння та запам'ятовування (саме активне, а не пасивне) і зазвичай містить три складові:

1. Презентаційна частина, у якій міститься основна інформація з курсу.
2. Навчальна частина, що містить вправи, методи, прийоми, за допомогою яких інформація перетворюється на знання.
3. Контролююча частина, де представлено тести, відеозадачі, програми опитування тощо [9].

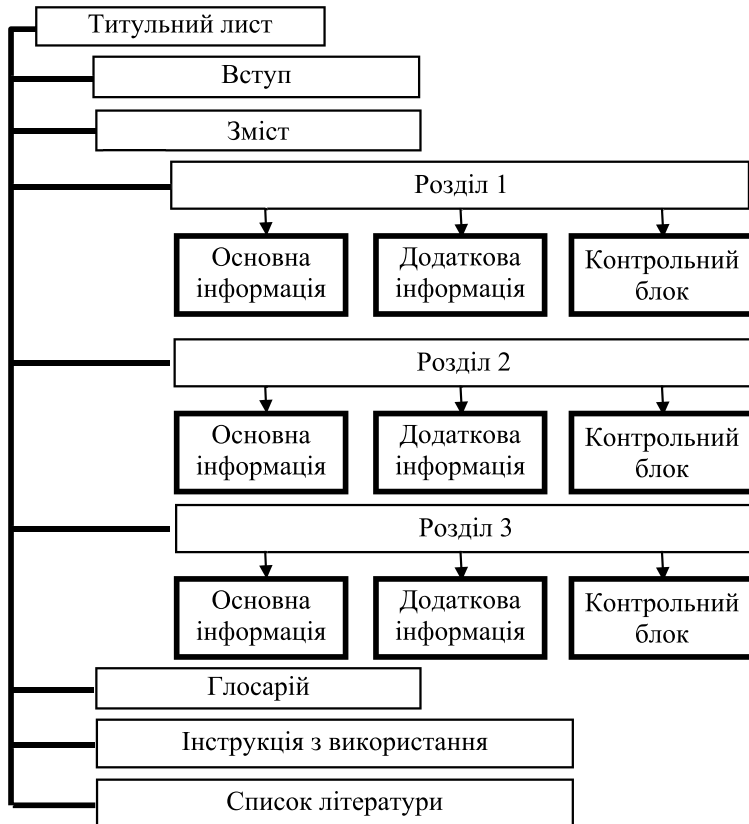

Рис. Структура електронного посібника

Джерело: Npd_2013_2_47.pdf

Для того щоб створити електронний підручник, крім іншого, необхідно володіти навичками роботи на ПК на рівні досконалого користувача: знати

основи текстових редакторів, програм обробки цифрового відео (Adobe-Photoshop, CorelDraw, Paint), опрацювання графіки, відео і звуку.

Розробка е-підручника (е-посібника) передбачає: вибір літератури для формування змісту; розробку змісту; переробку текстів у модулі за розділами і створення Help (допомоги); реалізацію гіперпосилань в електронній формі; вибір, створення та обробку матеріалу для мультимедійного втілення (відеосюжет, звуковий супровід, графічне зображення). Крім того, подається глосарій, список літератури, посилання на інтернет-джерела. Після розроблення інформаційного, навчального та контролюючого блоків переходять безпосередньо до складання електронного підручника (електронного посібника). Також електронне видання доповнюється інструкціями з використання (див. рисунок).

Можна говорити про недостатнє забезпечення в Україні тих, хто навчається, е-підручниками (е-посібниками). Автор статті декількома роками раніше, моніторивши наявність е-підручників (е-посібників) в Україні, дійшла висновку, що в нас е-підручники (е-посібники) розроблені з обмеженої кількості дисциплін. Зокрема, розроблені й доступні е-підручники в основній масі з природничих наук (біології, природознавства, хімії), гуманітарних (іноземні мови), соціальних (зокрема, атласи з історії). Але знову ж таки вибір зовсім невеликий.

На сьогодні вже розроблено дещо більше е-посібників (е-підручників), серед яких є як схвалені Міністерством освіти і науки України, так і рекомендовані ним для використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Це говорить про те, що все-таки наша освітня сфера переходить (на жаль, досить повільними темпами) на інші стандарти. Виключно висока міра наочності представленого матеріалу (ще К. Ушинський писав, що дитяча природа виразно потребує наочності; дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями взагалі [10, с. 107]), взаємозв'язок різних компонентів курсів, комплексність та інтерактивність роблять електронні підручники (електронні посібники) незамінними помічниками як для учня, так і для вчителя.

Невтішна ситуація щодо е-підручників (е-посібників), на думку автора цієї праці, зумовлена (як згадувалося вище) насамперед відсутністю спільного підходу до розроблення методики проведення уроків, практичних курсів на базі сучасних електронних засобів навчання. Хоча необхідність активного використання електронних видань сьогодні диктується не лише тим, що персональний комп'ютер став уже не технічною новинкою, а інструментом у технологічному освітньому ланцюжку у вигляді засобу навчання, а й тим, що без його активного використання неможливо

підвищити інтенсивність процесу отримання знань, закріплення навичок і вмінь [5].

Використання мультимедіа, анімації збільшує наочність представлення матеріалу, а також дає можливість використовувати його особам, які мають особливі потреби (порушення слуху, зору). Включення наведених компонентів в електронний підручник (електронний посібник) дає змогу перейти від пізнавальної моделі освіти до прагматичної, у якій той, кого навчають, стає активним об'єктом освіти. Доведено, що ефективнішим є мультимедіа-підхід, заснований на використанні декількох взаємодоповнюючих інформаційних технологій [5]. Однак нині в Україні економічна й технологічна ситуація така, що вибір засобів залежить не стільки від інформаційного й педагогічного потенціалу, скільки від їхньої вартості та розповсюдженості.

На сьогодні частіше зустрічаються розробки і видання саме е-посібників (тобто навчальних видань, що доповнюють або частково замінюють підручник і офіційно затверджені як такі [6]). [Підручник, у свою чергу, це навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке] [6]. Зокрема, як приклад передачі систематизованих знань, створення нових методів і технологій навчання можна розглядати електронні навчальні посібники для вивчення курсу «Фізична географія України». Ці електронні картографічні твори істотно відрізняються один від одного за змістом, призначенням і функціональними можливостями.

Зміст і структура е-посібника «Фізична географія України. Навчальний електронний посібник. 8 клас» [11] відповідають чинній навчальній програмі з географії для 8 класу. Е-посібник допоможе учням успішно виконати домашнє завдання, отримати більше географічних знань, дасть змогу підвищити інтенсивність навчання, підготуватися до тематичних і підсумкових заліків з географії.

Е-посібник складається з чотирьох загальних розділів, кожен з яких ділиться на кілька тем:

- фізико-географічне положення й кордони (містить вісім тем);
- природні умови та природні ресурси (містить 13 тем);
- ландшафти і фізико-географічне районування (містить дві теми);
- природно-заповідний фонд та охорона навколишнього середовища (містить три теми).

Усі розділи посібника взаємопов'язані. У межах кожного розділу подається теоретичний матеріал, виділено основні поняття, наявна різноманітна кількість схем, діаграм, малюнків, географічних карт, які допома-

гають у вивченні відповідних тем. Окремо після кожної теми є тестові завдання для формування й перевірки учнями умінь, навичок і знань з відповідної теми. Ці завдання потребують знань з усіх тем курсу, дають можливість учням проводити самоконтроль.

Треба зазначити про доцільність використання слайдів, а також джерел додаткової інформації, що допомагають конкретизувати навчальний матеріал, відтворити образи предметів чи явищ природи. Цей е-посібник має розширену, різнорівневу структуру на базі сучасних технологічних рішень. Посібник «Фізична географія України» має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс (https://www.youtube.com/watch?v=JbMKEfel_pzk&feature=youtu.be).

Електронний посібник містить цікавий географічний матеріал. Для карт е-посібника характерна яскрава кольорова гама, що привертає увагу учнів. Зміст карт викладено пошарово з можливістю маніпулювання різними шарами тематичної інформації та редагування змісту. Знайомлячись за топокартою, наприклад, з рослинним покривом і ґрунтами, можемо тут же бачити ці ґрунти й покриття на фото (висвічується в окремому віконечку). Це допомагає учням і візуально запам'ятовувати матеріал.

Так, цікавими й корисними є образні картографічні характеристики географічних об'єктів, які можна збільшити чи зменшити на екрані комп'ютера. Система знань у змісті е-посібника подається у єдності з методами пізнання; у змісті е-посібника наявні змістові лінії та дидактичні прийоми, що забезпечують розуміння учнями теоретичних пояснень при вивченні матеріалу.

Е-посібник укомплектований CD-ROM, який містить ряд схем і карт, на яких присутні анімації. Кожну тему доповнюють ілюстрації із цікавими географічними фактами. Е-посібник «Фізична географія України» рекомендовано Міністерством освіти й науки України.

«Світ. Інтерактивна карта» [8]. Інтерактивна карта – наочний навчальний засіб, який допоможе вчителю в підготовці та проведенні уроків з географії на базі комп'ютерного класу, мультимедійного проектора, інтерактивної дошки; учням – у поглибленні географічних знань з географії шляхом поєднання різних форм сприйняття, а також активізує самостійну діяльність учнів.

Інтерактивна карта представлена 16 темами: «Історико-географічні землі. Формування території України», «Адміністративно-територіальний устрій», «Фізична поверхня», «Тектонічні структури», «Геологічна будова», «Мінерально-сировинні ресурси», «Геоморфологічна будова»,

«Кліматичні умови та ресурси», «Внутрішні води», «Природні комплекси Чорного та Азовського морів», «Ґрунти», «Рослинний покрив», «Тваринний світ», «Ландшафти», «Фізико-географічне районування», «Використання природних умов і ресурсів та їхня охорона».

Демонстраційні можливості карти:

- управління шарами тематичної інформації карти, виділення об'єктів довідкового шару;
- масштабування й переміщення зображення;
- малювання точкових, лінійних об'єктів і можливість змінення кольорів;
- нанесення написів і їх переміщення;
- можливість створення нової оригінальної карти;
- довідкова інформація у вигляді таблиць, графіків, діаграм, словника термінів, слайдів, анімації.

Цей навчальний е-посібник призначений для індивідуальної роботи того, хто навчається, або застосування вчителем на уроці в поєднанні з іншими засобами навчання.

«Навчальний електронний посібник. Топографічна карта» [4]. Цей е-посібник призначений для індивідуальної роботи учня або для використання на уроці разом з іншими засобами навчання.

Посібник допоможе успішно виконати домашнє завдання, вирішити різні завдання за топографічною картою, отримати більше географічних знань, зробіть навчання інтенсивнішим.

Він складається з восьми головних розділів: «Топографічна карта», «Масштаби», «Умовні знаки», «Системи координат», «Розграфлення й номенклатура», «Кути орієнтування», «Задачі, які розв'язуються по карті за допомогою горизонталей», «Окомірне знімання місцевості».

Розділи поділяються на теми й містять ряд карт з анімаціями, таблиць і умовних знаків. Для самоконтролю й перевірки пройденого матеріалу пропонуються тестові завдання.

Зміст і структура посібника відповідають чинній навчальній програмі з географії та предмета «Захист вітчизни».

Навчальний електронний посібник «Природознавство. 1–2 клас» [3] є інноваційним засобом навчання, який відповідає оновленій навчальній програмі з природознавства для початкової школи, затвердженій Міністерством освіти й науки України. Це новий нестандартний засіб навчання, у якому вдало інтегрується навчальний матеріал, що дає змогу застосовувати його при інклюзивній освіті.

Цей е-посібник доцільно застосовувати для проведення інтегро-

ваних уроків у початковій школі, оскільки він дає можливість учителям опрацювати разом з учнями значний за обсягом навчальний матеріал. Він відповідає запитам сучасності, що дає можливість формувати в учнів ключові та предметні компетенції й компетентності.

Навчальний електронний посібник має шість розділів: «Навколишній світ», «Нежива природа», «Жива природа», «Моя країна – Україна», «Спостереження за порами року», «Природа в різні пори року».

Щоб посібником було зручно користуватися, уперше створено пошуковик-показчик, що дає змогу швидко переходити від однієї теми до іншої. Оформлення та зміст посібника орієнтовані на школярів найменшої вікової категорії: в усіх розділах на картах, малюнках, схемах присутні анімації, які урізноманітнюють навчальний процес і допомагають швидше засвоїти набуті знання. Посібник пропонує цікаві ігрові завдання.

«Навчальний електронний посібник “Історія стародавнього світу”. 6 клас» [2] призначений для індивідуальної роботи учня або застосування вчителем на уроці в поєднанні з іншими засобами навчання. Посібник допоможе успішно виконати домашнє завдання, за бажанням отримати більше історичних знань, дасть можливість підвищити інтенсивність навчання, підготуватися до тематичних і підсумкових заліків з історії.

Запропонована електронна версія навчального електронного посібника «Історія стародавнього світу. 6 клас» створена за паперовим атласом «Історія стародавнього світу для 6 класу» (загальноосвітньої школи), розробленим і виданим друком у ДНВП «Картографія». Зміст і структура навчального е-посібника відповідає чинній навчальній програмі з історії, затвердженій Міністерством освіти й науки України.

Навчальний електронний посібник складається з п'яти розділів, що діляться на теми. Міститься ряд карт, які є важливим навчально-методичним компонентом роботи на уроці історії. В усіх розділах на картах присутні анімації, що дає можливість змоделювати історичну ситуацію.

Для перевірки знань з кожної теми передбачено загальну систему тестових завдань, які потребують знань з усіх тем, аналізу засвоєної інформації і вільного оперування основними поняттями курсу. Це дає можливість учням провести самоконтроль знань.

Уся додаткова інформація, яка міститься в підписах до фото, узгоджена з картами й схемами. Така структура посібника допоможе учням відповідати на тестові питання.

Отже, робота щодо складання і видання е-підручників (е-посібників) в Україні ведеться. Однак зважаючи на відсутність спільного підходу

до розроблення методики проведення уроків, практичних курсів на базі сучасних електронних засобів навчання, а також на те, що нині в Україні економічна й технологічна ситуація така, що вибір засобів залежить не стільки від інформаційного й педагогічного потенціалу, скільки від їх вартості та розповсюженості, досить повільними темпами.

Сподіваємося, що найближчим часом потреби тих, хто навчається, у зручних для використання засобах навчання будуть задоволені. Для виховання сучасного фахівця високого рівня освітній процес необхідно будувати з використанням нових педагогічних та інформаційних технологій, надаючи саме йому максимальні можливості для самостійної, творчої роботи (викладач має бути консультантом, здійснювати контроль за процесом навчання).

Список використаних джерел

1. *Іванова С. М.* Вплив комп'ютерних ігор на формування елементів логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] / С. М. Іванова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07_ismaps.html. – Назва з екрана; *Новикова Н. В.* Дослідно-експериментальна робота із впровадження методики формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музичного мистецтва засобами мультимедійних технологій [Електронний ресурс] / Н. В. Новикова. – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vchysku/12/%20statti/novikova.htm>. – Назва з екрана.

2. Навчальний електронний посібник «Історія стародавнього світу. 6 клас» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/007/?id=3088>. – Назва з екрана.

3. Навчальний електронний посібник «Природознавство. 1–2 клас» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7111/?id=3135>. – Назва з екрана.

4. Навчальний електронний посібник. Топографічна карта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/topografichna-karta/?id=2942>. – Назва з екрана.

5. *Остроух В. І.* Нові електронні навчальні посібники для вивчення курсу «Фізична географія України» [Електронний ресурс] / В. І. Остроух, І. С. Руденко // Держ. наук.-вироб. підприємство «Картографія» :

веб-сайт. – Режим доступу: http://www.ukrmap.com.ua/articles/fiz_geo. – Назва з екрана.

6. Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України {Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 1006 (з1165–14) від 09.09.2014} : Наказ від 17.06.2008 р. № 537 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0628-08>. – Назва з екрана.

7. Психологія та педагогіка. Основи педагогіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/89.html. – Назва з екрана.

8. Світ. Інтерактивна карта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7071/?id=3087>. – Назва з екрана.

9. *Стромило І.* Технології та методологія розробки електронних посібників [Електронний ресурс] / І. Стромило // *Нова пед. думка*. – 2013. – № 2. – С. 182–185. – Режим доступу: Npd_2013_2_47.pdf. – Назва з екрана.

10. *Ушинский К. Д.* О наглядном обучении / К. Д. Ушинский // *Избранные пед. произведения / К. Д. Ушинский*. – Москва : Просвещение, 1968. – С. 105–108.

11. Фізична географія України. Навчальний електронний посібник. 8 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/fizichna-geografija-ukrajini-navchalnij-elektronnij-posibnik-8-klas/?id=709>. – Назва з екрана.

12. *Шлапак Ю.* Електронний навчальний посібник як інноваційний вид програмно-педагогічних засобів / Ю. Шлапак // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України*. – 2014. – Вип. 39. – С. 278–288. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npbuimviv_2014_39_25. – Назва з екрана.

References

1. Ivanova, S. M. Vplyv kompiuternykh ihor na formuvannia elementiv lohichnoho myslennia u ditei starshoho doshkilnoho viku [The children of senior preschool age have influence of computer games on forming

of elements of the logical thinking]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em2/content/07_ismaps.html [in Ukrainian]; Novykova, N. V. Doslidno-eksperymentalna robota iz vprovadzhennia metodyky formuvannia piznavalnoho interesu pidlitkiv na urokakh muzychnoho mystetstva zasobamy multymediinykh tekhnolohii [Research-experimental work from introduction of methodology of forming of cognitive interest of teenagers on the lessons of musical art by facilities of multimedia technologies]. Retrieved from http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/12/%20_statti_novikova.htm [in Ukrainian].

2. Navchalnyi elektronnyi posibnyk «Istoriia starodavnoho svitu. 6 klas» [Electronic train aid is «History of the ancient world. 6 class»]. Retrieved from <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/007/?id=3088> [in Ukrainian].

3. Navchalnyi elektronnyi posibnyk «Pryrodoznavstvo. 1–2 klas» [Electronic train aid is natural «History. 1–2 classes»]. Retrieved from <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7111/?id=3135> [in Ukrainian].

4. Navchalnyi elektronnyi posibnyk. Topohrafichna karta [Electronic train aid. Topographical map]. Retrieved from <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/topografichna-karta/?id=2942> [in Ukrainian].

5. Ostroukh, V. I. Novi elektronni navchalni posibnyky dlia vyvchennia kursu «Fizychna heohrafiia Ukrainy» [New electronic train aid for the study of course «Physical geography of Ukraine»]. *Sait Derzhavnoho naukovy-vyrobnychoho pidpriemstva «Kartohrafiia» – Web-Site of the State Scientific and Production Enterprise is «Cartography»*. Retrieved from http://www.ukrmap.com.ua/articles/fiz_geo [in Ukrainian].

6. Nakaz vid 17.06.2008 r. № 537 «Pro zatverdzhennia Poriadku nadання navchalnii literaturi, zasobam navchannia i navchalnomu obladnanniu hryfiv ta svidotstv Ministerstva osvity i nauky Ukrainy {Iz zminy, vnesenymy zghidno z Nakazom Ministerstva osvity i nauky № 1006 (z1165–14) vid 09.09.2014}» [Order from 17.06.2008 № 537 «About claim of Order of grantto educational literature, facilities of studies and educationalequipment of vultures and certificates of Department of education and science of Ukraine {With the changes broughtin according to Order of Department of education and science.№ 1006 (z1165–14) from 09.09.2014}»]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal – Verkhovna Rada of Ukraine: is an Official Web-Portal*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0628–08> [in Ukrainian].

7. Psykholohiia ta pedahohika. Osnovy pedahohiky [Psychology and

pedagogics. Bases of pedagogics]. Retrieved from http://subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/89.html [in Ukrainian].

8. Svit. Interaktyvna karta [World. Interactive map]. Retrieved from <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/7071/?id=3087> [in Ukrainian].

9. Stomylo, I. (2013). Tekhnolohii ta metodolohiia rozrobky elektronnykh posibnykiv [Technologies and methodology of development of electronic manuals]. *Nova pedahohichna dumka – New Pedagogical Idea*, no. 2, pp. 182–185. Retrieved from [Npd_2013_2_47.pdf](#) [in Ukrainian].

10. Ushynskiy, K. D. (1968). O nahliadnom obuchenyy [About visual instruction]. *Yzbrannyye pedahohycheskyye proyzvedeniya – There are Select Pedagogical Works*, pp. 105–108. Moscow: Prosveshchenye [in Russian].

11. Fyzychna heohrafiia Ukrainy. Navchalnyi elektronnyi posibnyk. 8 klas [Physical geography of Ukraine. Electronic train aid. 8 class]. Retrieved from <http://www.ukrmap.com.ua/catalog/navchalna-produktsija/elektronni-navchalni-posibniki/fizichna-geografija-ukrajini-navchalnij-elektronnij-posibnik-8-klas/?id=709> [in Ukrainian].

12. Shlapak, Iu. (2014). Elektronnyi navchalnyi posibnyk yak innovatsiinyi vyd prohramno-pedahohichnykh zasobiv [Electronic train aid as innovative type of programmatic-pedagogical facilities]. *Naukovi pratsi natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 278–288. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2014_39_25 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2018.

Yuliia Shlapak,

Leading Editor,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

Ukraine, Kyiv

Electronic Textbook (Manual): the State and Prospects in Ukraine

At his time, the prominent Czech pedagogue J. Komenský considered textbook the most important means of learning and one of the main components of the educational process. In our time, the improvement of the educational process is promoted by information technologies, in particular, electronic textbooks (electronic manuals), its creation and use are actual for the modern school.

Given the lack of uniform standards in Ukraine for the preparation of such electronic learning tools, its software, the process of creating electronic textbooks (electronic manuals) is rather complicated. Today, we can talk about students' insufficient provision with electronic textbooks (electronic manuals) in Ukraine. The author of the article

years earlier, having monitored the availability of electronic textbooks in Ukraine, came to the conclusion that in Ukraine electronic textbooks (electronic manuals) just on a limited number of disciplines are available. In particular, electronic textbooks have been developed and accessible, mainly on natural sciences (biology, chemistry), humanities (foreign languages), social (in particular, atlases on history). But once again, the choice is quite little. To date, somewhat more electronic manuals (electronic textbooks) have been developed, some are approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, and recommended for use in general educational institutions. This allows to suggest that, nevertheless, the Ukrainian educational sphere is moving (alas, at a rather slow pace) to other standards.

The disappointing situation with regard to electronic textbooks (manuals), is due to (as mentioned above), first of all, the lack of a common approach to developing a methodology for conducting lessons, practical courses based on modern electronic learning tools. In addition, in Ukraine the choice of means of education depends not only on the information and pedagogical potential, but on their value and prevalence.

To train modern high-level specialist, the educational process has to be built using new pedagogical and informational technologies, giving the maximum opportunities for independent, creative work (the teacher must be a consultant, supervise the learning process).

Keywords: electronic textbook (manual), network technologies, multimedia, character mode, voice mode, animation.